

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті розкрито основні проблеми розвитку сільських територій, які потребують їх невідкладного вирішення. Адже ці території мають чималі ресурси і потенціал для сталого розвитку села. Головним фактором для формування розвитку сільських територій слугують органи місцевого самоврядування.

Ключові слова: інтерактивне планування, інформатизація, місцеве самоврядування, пільгове кредитування, ринковий збір, сталий розвиток.

Summary. In the article the basic problems of rural areas are discovered which the urgent solutions. These areas have a lot of resources and the potential for sustainable rural development. The main factor for the formation of rural development serve local governments.

Key words: interactive planning, information, local government, preferential loans, market fee, sustainable development.

Постановка проблеми. Після набуття соціально-економічною проблемою певної суспільної значущості, а саме виокремлення державних інтересів, вона періодично або частково обговорюється в засобах масової інформації, у доповідях політиків, державних діячів і завжди викликає інтерес серед науковців. Проблеми сталого розвитку сільських територій не є виключенням. Відповідні бачення розвитку сільських територій можна знайти у розгляданні будь-якої з аграрних реформ, які вже відбулися у територіальних межах сьогоденної України. Проте проведені у незалежній Україні аграрні реформи висунули розвиток сільських територій до рівня 60-х років. Основними проблемами сільського розвитку залишаються нестабільні умови й організація праці, низький рівень побутових умов, нестійке матеріальне забезпечення, неякісні житлові умови, занепад інженерної інфраструктури, що створюють передумови для зростання міграційного потенціалу сільських жителів і нестійкого сільського розвитку. Дуже приємно відмітити, нарешті, явище повернення держави і науки обличчям до питань села, зокрема суцільного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна наука і практика надає великої уваги різним баченням роботи органів місцевого самоврядування, у тому числі в аспекті сільських територій. Думки учених і політиків свідчать про те, що рішення місцевих питань безпосередньо сільським населенням є захистом інтересів народу та гарантією стабільності держави взагалі.

Мета статті — розглянути ймовірність співпрацювання органів місцевої влади, організацій і громадян; визначити умови формування сталого розвитку сільських територій, одним із явищ якого є ефективне місцеве самоврядування; виокремити шляхи щодо залучення сільського населення до діяльності таких об'єднань.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш наближених до народу складових влади є місцеве самоврядування. Запорукою соціально-економічного розвитку будь-якої території, у тому числі й сільської, є повноцінне й ефективне місцеве самоуправління, але за умови надання відповідних повноважень і фінансування. Тобто управляти своєю місцевістю відводиться жителям даної території, які мають право приймати самостійно рішення щодо її управління, мають за неї відповідати як перед громадою, так і перед державою за отримані результати, за витрачені кошти. Іноді органам місцевого самоврядування не вистачає ані досвіду, ані повноважень, ані фінансування. Відповіддю на це є початкове формування в Україні дієздатного механізму місцевого самоврядування в теперішніх економічних та політичних умовах, а також в межах адміністративних реформ. Надійною основою для побудови розвитку села при цьому вважатиметься лише відрегульоване законодавство і забезпечення ресурсами та відповідна фінансова самостійність. Місцеве самоврядування нині отримує від Уряду недостатньо коштів для повноцінної роботи, а займатися самофінансуванням не всім громадам під силу, тому і виникає проблема за проблемою. Коли б

© А. А. Клименко, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Клименко А. А. Роль місцевого самоврядування у сталому розвитку сільських територій / А. А. Клименко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2016. — № 1 (33). — С. 26–30.

References (APA):

Klymenko, A. (2016). Rol' mistsevoho samovriaduvannya u stalomu rozvytku sil's'kykh terytorij [The role of local governments in sustainable rural development]. *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (33), 26–30 (in Ukr.).

народ мав можливість самореалізації, то як результат мали б фактор динамічного соціального, економічного та культурного розвитку будь-якої території і країни в цілому. Основними принципами сталого розвитку сільської території можна визначити справедливість і життєздатність.

Програма сталого розвитку сільських територій до 2020 року вже розроблена Урядом. Відмітимо, що більшість заходів уряду стосовно села мають тимчасовий характер, який не спрямований на довгострокові, стабільні результати та сталий розвиток. Таким чином, виникає необхідність з'єднати сили в галузі сталого розвитку сільських територій України. Такий напрямок сприятиме об'єднанню уряду і конкретних державних установ, місцевих органів влади та самоврядування і громади села. А міжнародні організації і фонди сприятимуть цьому розвитку відповідно. Ця система, цей єдиний підхід забезпечать дійсно стійкий розвиток сільських територій.

Вивести село з кризового стану разом з його проблемами можливо за наявності тієї громади, яка вбачатиме сталий розвиток сільських територій, розроблятиме програму розвитку окремого населеного пункту з урахуванням природних особливостей певної території (виробництво, ресурси, соціальні умови та ін.). Підвищення життєвих стандартів, які містять у собі і зростання рівня доходів на селі, і покращення культурних послуг, відповідність сільського рівня життя сучасним вимогам цивілізації є головними питаннями програми.

Усі процеси, що повинні відроджуватися на селі, мають співпадати з інтересами селянства, оскільки відродження села системно базується на повному і незворотному переборенні сільської бідності [1].

Перспективний розвиток сільського господарства як агропродовольчого сектору економіки неможливий без його планування. Для цього необхідно забезпечити умови існування та розвитку різнопланових сільськотериторіальних створень: зелений туризм (маємо на меті агротуризм), розроблення туристичних маршрутів місцями історії, культури тощо.

Сільські жителі асоціюють свій потенціал, свої можливості в органах місцевого самоврядування лише тільки як право голосу на місцевих виборах. Слабке розуміння суті місцевого самоврядування призводить до несприятливих кінцевих результатів, оскільки звичайний народ не бере участі в організації суспільного життя, не розуміє своїх можливостей впливати на це життя.

На адміністративних основах, землекористуванні та економічних концепціях формується поняття про сільську територію, де відчувається особлива різниця в соціальних, економічних характеристиках стабільного розвитку населення, що проживає на цій території, а науково-дослідні

проекти та програми розвитку повинні відповідати меті їх дослідження.

Коли мова йдеться про село, благополуччя сільського населення, про динаміку сталого розвитку сільських районів, необхідною умовою є розгляд таких цільових питань, як соціальні умови, розвиток підприємництва в сільській місцевості. Не менш важливим є охорона навколишнього середовища за умови міцного фундаменту у вигляді місцевого самоврядування.

До головних пріоритетних завдань, які, звісно, будуть відповідати нормам та правилам чинного законодавства, органів місцевого самоврядування, слід віднести такі:

- посилення значимості основ конституційного устрою України;
- відповідальність за реалізацію прав людини і громадянина, що зафіксовані Конституцією;
- забезпечення відповідних умов для життєво необхідних потреб та інтересів населення згідно із законом;
- позитивна тенденція в динаміці розвитку місцевої демократії.

Ще одним завданням місцевого самоврядування є формування достатньої територіальної громадськості, яка буде спроможною самостійно управляти своєю територією, приймати рішення щодо поточних проблем і планувати стратегічний розвиток села. Звісно, все це буде відбуватися за умов індивідуального територіального розташування, тобто наскільки далеко розташовані села від міст, райцентрів, і соціальних, психологічних умов життя сільської громадськості (традиційна трудова діяльність, належні умови для життя, спільні цінності щодо аграрного напрямку). Первісним органом місцевого самоврядування є територіальна громада певного населеного пункту, тобто жителі, які проживають на території села або селища, що є самостійним адміністративно-територіальним утворенням. Обсяг прав громади досить великий, проте більшу частину роботи проводять органи місцевого самоврядування: сільські ради, їх виконавчі органи, а також районні й обласні ради. Безумовно, вони мають максимальні права у виконанні місцевого самоврядування. Характерними органами місцевого самоврядування є районні та обласні ради [2].

Ефективне функціонування сільських територій, їх сталий розвиток залежить від системи основних чинників: соціальних, економічних, екологічних, інституційних. Сільські території покликані виконувати такі функції: ефективного та конкурентоспроможного виробництва; раціонального ресурсокористування; ресурсозбереження та охорони природних ресурсів; сприяння розширеному відтворенню сільського населення; забезпечення зайнятості та належного рівня якості життя; впровадження інновацій та вдоско-

налення облаштування не тільки сільських населених пунктів, але й прилеглих до них територій; активізації діяльності сільських громад; гармонійного розвитку особистості кожного селянина; виховання почуття патріотизму, національної ідентифікації; відродження історичних та формування нових культурних традицій [3].

Але погіршення демографічної ситуації сільських територій, деградація виробничої бази та соціальної сфери села, скорочення економічного потенціалу за рахунок вибуття із сільськогосподарського обороту земель, відсутність чітких стратегій та пріоритетів у соціально-економічному розвитку відповідних територій, низька привабливість і перспективність життя і роботи на селі для молоді вимагають негайних заходів щодо вибору необхідних напрямків та інструментів забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Стабільний соціально-економічний розвиток, який не руйнує своєї природної основи і забезпечує безперервний прогрес суспільства є головною рисою сталого розвитку. Перехід до сталого розвитку означає поступове забезпечення цілеспрямованої самоорганізації суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах, яке характеризується економічною ефективністю, екологічною безпекою і соціальною справедливістю. Ще однією характерною ознакою сталого розвитку сільських територій є стабільний розвиток сільської спільноти разом з її функціями (виробництво продовольства, сільськогосподарської сировини; надання рекреаційних послуг; збереження сільського способу життя і сільської культури; соціальний контроль над територією; збереження історичних ландшафтів; розширене відтворення населення; підвищення рівня і поліпшення якості його життя; підтримання екологічної рівноваги у біосфері).

Забезпечення сталого розвитку сільських територій на основі регіонального економічного зростання і посилення державної підтримки сільської економіки дозволить уповільнити процеси депопуляції і стабілізувати демографічну ситуацію у сільській місцевості, підвищити рівень зайнятості працездатних сільських жителів, скоротити частку сільського населення з доходами нижче величини прожиткового мінімуму, модернізувати соціальну інфраструктуру, поліпшити доступ селян до суспільних послуг і підвищити рівень благоустрою сільських поселень.

Отже, вдосконалення місцевих податків і зборів сприяє підвищенню результативності податкової діяльності держави, адже вони мають бути основною прибутковою статтею бюджетів органів самоврядування і відігравати важливу роль при формуванні місцевих фінансів.

Сільські регіони характеризуються вузькими взаємозв'язками галузей, низькою щільністю на-

селення, меншим ступенем соціально-економічного розвитку, невеликим набором видів трудової діяльності, великою професійною та соціальною однорідністю населення. Таким чином сільська територія — земний простір за межами урбанізованих територій, що населене людьми і характеризується спільністю ознак (природних, історичних).

Основними проблемами розвитку сільських територій, які потребують вирішення, є: низький рівень життя населення порівняно із середнім рівнем по Україні; нераціональне використання ресурсів сільських територій; відсутність системи партнерства між владою, бізнесом і населенням у період інституційних перетворень [4].

Основними завданнями сталого розвитку сільських територій є такі: створення на сільських територіях господарських систем, що саморозвиваються на підставі формування економічного обороту місцевих ресурсів у результаті розвитку конкурентоспроможного та екологічно гармонійного сільського господарства, диверсифікації сільськогосподарського виробництва, підвищення економічної активності населення, відродження традиційних та розвиток нових виробництв, розвиток сучасної виробничої та інформаційної інфраструктури, розвиток з переробки сільськогосподарської сировини на місцях, всебічний розвиток кооперації у виробничій, збутовій, фінансовій та інших сферах, зміцнення ринкового простору та певних виробничо-збутових зв'язків; розвиток місцевого самоврядування для формування соціально-організованого та відповідального громадянського суспільства на селі; підвищення привабливості проживання населення на сільських територіях; підвищення конкурентоспроможності сільських територій.

Сталий розвиток території визначається сукупністю соціально-економічних і природно-екологічних чинників [5].

Недодержання будь-якого з них веде до дисбалансу та порушення процесу розвитку. Основою визначення всіх чинників є методологія системного аналізу, що дозволяє їх розкрити та виявити всі взаємозв'язки між ними. Тільки після цього виявляється можливою розробка стратегії вирішення проблем сталого розвитку будь-якої конкретної сільської території. Серед ключових чинників сталого розвитку сільських територій одне із провідних місць займає гармонізація соціальних, економічних та екологічних складових відповідно до інституціонального середовища [6].

Основними чинниками формування та функціонування сільських територій є: регіональні (ресурсні, чинники місця розміщення, умови розвитку; функціональна сумісність різних видів діяльності на певній території); управлінські, що включають рішення та обґрунтування щодо стра-

тегій розвитку сільських територій; самоорганізації; невизначеності. При цьому сільські території мають певні обмеження (імперативи) ефективного розвитку та функціонування: недосконале законодавство, недостатня державна підтримка, у т. ч. фінансова та інвестиційна; слабе інформаційне забезпечення та соціальна захищеність селян. У загальному розумінні всі чинники, що визначають умови та потенційні можливості розвитку сільських територій, можна розділити на чотири групи:

1. Чинники виробничо-економічного розвитку пов'язані з рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва та його станом в умовах ринку, розвитком інших видів виробництва та сфери послуг, особливо постачання виробництва та торгівлі виробленою продукцією (регіональний маркетинг).

2. Чинники соціально-економічного розвитку пов'язані із сільським населенням, його культурою та способом розселення, рівнем зайнятості сільських жителів та їх доходів, їх соціальним забезпеченням, забезпеченням умов проживання та інфраструктурною сферою.

3. Чинники збереження природної, культурної та духовної спадщини пов'язані з об'єктами природи (земельними, водними та іншими природними ресурсами), багато в чому визначають можливості та економічну цінність території, а також усім іншим, що становить історію країни та являють інтерес як для сьогодення, так і наступних поколінь.

4. Чинники інституційних перетворень пов'язані з відносинами володіння, розпорядження та користування земельними, водними ресурсами, об'єктами виробництва, інфраструктури та іншими, які беруть участь у системі багатofункціонального розвитку сільських територій, пов'язані з організацією влади й управління на місцях, у регіонах та країні в цілому [7].

Забезпечення сталого розвитку сільських територій є комплексною проблемою і можливе за умови: макроекономічної стабільності та збільшення валового внутрішнього продукту; забезпечення економічного зростання в сільському господарстві; розвитку несільськогосподарської зайнятості в сільській місцевості; досягнення на селі соціально рівних з містом умов отримання доходів та громадських благ; поліпшення доступу для суб'єктів господарювання, які ведуть підприємницьку діяльність на селі, до ринків матеріально-технічних, інформаційних, кредитних, інших ресурсів; формування на селі інститутів громадянського суспільства, що забезпечують захист економічних та соціальних інтересів різних груп сільського населення; реалізації програм щодо покращення екологічної ситуації на сільських територіях.

Висновки. Розглядаючи зазначені вище завдання і чинники, що визначають умови та можливості розвитку сільських територій, формується висновок, що переведення сільських територій на модель сталого розвитку слід вважати фундаментальним при розбудові цивілізованої демократичної держави.

Вдосконаливши податкову діяльність держави та сформувавши достатню територіальну громадськість, буде можливо вирішити проблеми місцевого самоврядування розвитку сільських територій.

Економічне та соціальне благополуччя має стати пріоритетним напрямком розвитку держави, а сталий розвиток сільських територій, вирішення соціальних проблем сільського населення є одним з основних умов безконфліктного, демократичного розвитку суспільства.

Література

1. Суть, структура та особливості місцевого самоврядування. Завдання та функції місцевого самоврядування [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://agroua.net/economics/documents/category-36/doc-35>.
2. Лисенко Л. В. Місцеве самоврядування як чинник розвитку сільських територій : автореф. дис. ... канд. наук з державного управління : 25.00.04 / Лисенко Лілія Володимирівна — Х. : Б. в., 2010. — 18 с.
3. Юрчишин В. В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей / В. В. Юрчишин // Економіка АПК — 2011. — № 2 — С. 87–99.
4. Бондаренко Л. М. Ефективне використання сільськогосподарських земель як фактор забезпечення сталого розвитку сільських територій / Л. М. Бондаренко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. — 2014. — № 2 — С. 80–87.
5. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій : матер. VII річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. — К., 2005. — С. 4–18.
6. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 1–55.
7. Руснак А. В. Функції, завдання, чинники функціонування та сталого розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / А. В. Руснак — Режим доступу : pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/244.pdf.

References

1. the Agricultural Sector of Ukraine (2015). *Sut, struktura ta osoblyvosti mistsevoho samovriaduvannia. Zavadannia ta funktsii mistsevoho samovriaduvannia* [The essence, structure and characteristics of local government. Tasks and functions of local government]. Retrieved from <http://agroua.net/economics/documents/category-36/doc-35/> (in Ukr.).
2. Lysenko, L. (2010). *Mistseve samovriaduvannia yak chynnyk rozvytku silskykh terytorii* [Local government as the factor of rural development] (Abstract of candidate's thesis, National Academy attached to the Office of the President of Ukraine Kharkiv Regional Institute of Public Administration). Kharkiv, Ukraine (in Ukr.).
3. Yurchyshyn, V. (2011). *Selo i seliany Ukrainy v systemi istorichno i suspilno zumovlenykh vitchyznianskykh natsionalnykh tsinnosti* [The village and the villagers of Ukraine in the historically and socially conditioned by domestic national values]. *Ekonomika APK*, 2, 87–99. (in Ukr.).

4. Bondarenko, L. (2014). Efektyvne vykorystannia silskohospodarskykh zemel yak faktor zabezpechennia staloho rozvytku silskykh terytorii [Effective use of agricultural land as a factor of sustainable rural development]. *Ekonomichni nauky*, 2, 80–87. (in Ukr.).

5. Sabluk, P. T. (2005). Rozvytok silskykh terytorii v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi stabilnosti derzhavy [The development of rural areas in the context of the economic stability of the state]. Proceedings of the 7th International Congress of Scientists

agricultural economists. «Social and economic problems of development of Ukrainian villages and rural areas» (4–18). Kyiv. (in Ukr.).

6. Malik, M. (2008). Do pytannia staloho rozvytku silskykh terytorii [On the issue of sustainable rural development]. *Ekonomika APK*, 5, 1–55. (in Ukr.).

7. Rusnak, A. (2012). Funktsii, zavdannia, chynnyky funkcionuvannia ta staloho rozvytku silskykh terytorii [The functions, tasks, operation factors and sustainable rural development]. Retrieved from pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/244.pdf. (in Ukr.).